

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

นโยบายของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในปัจจุบันเน้นการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตร หรือการที่จะทำให้ชุมชนเกษตรมีความเข้มแข็งและมีการพึ่งตนเองได้ในอนาคต ดังนั้นผู้ที่จะมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนด้านการเกษตรจึงไม่หมายถึงเพียงแค่ตัวเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องถึงทายาทของเกษตรกรด้วยที่ต้องร่วมเป็นรากฐานของชุมชนเกษตร เนื่องจากเด็กและเยาวชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีค่ามากที่สุดในการพัฒนาประเทศ ประเทศที่กำลังพัฒนาทั้งหลายมีจำนวนเด็กและเยาวชนอยู่ในสัดส่วนที่มาก โดยเฉพาะในเขตชนบทซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการเกษตร เด็กและเยาวชนเหล่านี้ถือว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาท้องถิ่น และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศในอนาคต

งานพัฒนาการเกษตรในระดับชุมชนจึงเป็นงานที่ทำนายสำหรับผู้เกี่ยวข้องที่จะดึงกลุ่มทายาทเกษตรกรที่เป็นคนรุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนหรือรับทราบสถานการณ์การเกษตรในปัจจุบัน เพราะเกษตรกรรมของไทยจะเข้มแข็งไม่ได้ถ้าฐานรากของชุมชนเกษตรไม่มั่นคงพอ สิ่งแรกที่ต้องค้นหาคือการเข้าไปเรียนรู้เกี่ยวกับทุนเดิมของชุมชนเพื่อนำข้อมูลของชุมชนมาวิเคราะห์หาแนวทางพัฒนาต่อยอดร่วมกับเกษตรกรต่อไป โดย พงษ์ศักดิ์ (2534) กล่าวถึง การพัฒนาเยาวชนว่าจะต้องเน้นถึงการเสริมสร้างบุคลิกภาพและลักษณะผู้นำในเยาวชน ให้สามารถพัฒนาทางการเรียนรู้ สร้างเสริมความรู้ความสามารถ สร้างค่านิยม ทักษะคติ และทักษะที่เหมาะสมให้กับเยาวชน ให้เยาวชนเข้าใจถึงบทบาทความรับผิดชอบที่มีต่อตนเอง ครอบครัว และชุมชนสนับสนุนการใช้ทรัพยากรในตนเอง ทั้งใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม

ชุมชนเกษตรของประเทศไทยในปัจจุบัน ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ อันยังผลให้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของคนไทย การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม และภาคบริการ ทำให้ค่านิยม ความเชื่อ ทักษะคติของเยาวชนในชนบท ที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงไปโดยเปลี่ยนวิถีชีวิต จากวิถีชีวิตเกษตรกรรม ไปสู่วิถีชีวิตแบบเมือง มีพฤติกรรมการอพยพแรงงานจากชนบทสู่เมืองใหญ่ เพื่อแสวงหาโอกาสในการประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นต้นเหตุทำให้เกิดปัญหาด้านสังคมแก่ชุมชนเมืองในท้ายที่สุด จากการศึกษาของ เกสร (2539) ซึ่งทำการวิจัยบทบาทของสถาบันครอบครัวในการ

ถ่ายทอดความรู้ อันเนื่องมาจากอิทธิพลของนิคมอุตสาหกรรม พบว่า ตั้งแต่อดีตสังคมไทยเป็นสังคม เกษตรกรรม สถาบันครอบครัวจึงมีบทบาทการถ่ายทอดความรู้ให้แก่สมาชิกของครอบครัวสูงมาก แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง มีการพัฒนาประเทศเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรม มีการกระจายความเจริญสู่ภูมิภาค จึงส่งผลให้เกิดมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทการถ่ายทอด ความรู้ในสถาบันครอบครัว

โดยจากการศึกษาของ บารเมศ (2547) พบว่าจากความเป็นมาของแผนพัฒนาแห่งชาติฉบับที่ 1-7 ที่มุ่งเน้นการพัฒนาอุตสาหกรรมเพื่อส่งออกและแข่งขันกับนานาประเทศ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบทอย่างมาก โดยเฉพาะการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดลำพูน จึงทำให้ประชากรในท้องถิ่นซึ่งมีอาชีพดั้งเดิมทำเกษตรกรรมเปลี่ยนอาชีพมารับจ้างใน โรงงานอุตสาหกรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นหลัง เป็นสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในสังคมจังหวัดลำพูนมากมาย สภาพความเป็นจริงในปัจจุบัน นอกจากจะมีผลกระทบ ด้านสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และที่สำคัญ คือ ด้านเศรษฐกิจที่ตกต่ำเกิดการเลิกจ้างแรงงานใน โรงงานอุตสาหกรรม ส่งผลกระทบต่อเยาวชนถูกปลดออกจากงาน จากสภาพเศรษฐกิจที่สร้าง ค่านิยมทางวัตถุเป็นหลัก ได้มอมเมาเยาวชน และเมื่อเกิดปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจทำให้เยาวชนปรับตัวไม่ทันกับสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เยาวชนหันไปประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย เนื่องจากไม่สามารถกลับมาประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้ อาจเกิดจากการไม่ได้รับการฝึกฝน และถูกปลูกฝัง ค่านิยมต่ออาชีพเกษตรกรรมว่าต่ำต้อยและไม่มีเกียรติ จึงส่งผลให้เยาวชนยังมุ่งหวังที่จะกลับไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมอย่างเดิม จากสภาพปัญหาเหล่านี้ พบว่า กลุ่มของ เยาวชนตำบลประดู่ป่า อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน ได้เกิดการรวมที่เกิดขึ้นเองเนื่องจากตระหนักถึง ความสำคัญของปัญหา และต้องการให้ภาครัฐ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) และองค์กรชุมชน ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา อีกทั้งต้องการแสดงให้เห็นว่าสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยการเกษตร เนื่องจากชุมชนมีพื้นที่ที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ไม่จำเป็นต้องออกไปทำงานที่อื่น ดังนั้นการฝึกฝนทักษะด้านการเกษตรควบคู่ไปกับวิถีคิดที่เรียนรู้จากประสบการณ์จริงด้วยกลุ่มของ ตนเอง เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงเป็นสิ่งจำเป็นในการเตรียมความพร้อมให้กับเยาวชนในด้านวิถีคิด กระบวนการเรียนรู้ การแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง เพื่อพร้อมรับมือกับปัญหาที่จะเกิดขึ้น และมองเห็น การพัฒนาท้องถิ่น/ชุมชนได้ด้วยตัวเอง อีกทั้งกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมระหว่าง อบต. องค์กรชุมชน และหน่วยงานของรัฐ โดยใช้เยาวชนเป็นศูนย์กลาง จะช่วยเสริมศักยภาพให้กับกลุ่ม เยาวชนได้มีพัฒนาการที่ดีขึ้น (บารเมศ, 2547)

บ้านสันคะยอมเป็นอีกหมู่บ้านที่ได้รับผลกระทบจากชนบทที่ได้รับผลกระทบด้านต่างๆ จากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมโลก การขยายตัวทางอุตสาหกรรมก่อให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพของหมู่บ้านสันคะยอม ในอดีตกระบวนการเรียนรู้ด้านการเกษตรของเด็กและเยาวชนเป็นสิ่งที่อยู่ในวิถีชีวิตควบคู่ไปกับการเรียนหนังสือด้วย โดยในอดีตการเรียนของเด็กสมัยนั้นมีเรียนถึงเพียง ชั้น ป.4 เมื่อเรียนจบก็ออกมาช่วยงานของครอบครัวและญาติ ได้แก่ การทำนา เลี้ยงหมู และการเกษตรอื่นๆ เมื่อว่างจากกิจกรรมทางการเกษตรก็ออกไปรับจ้างทั่วไปใน หมู่บ้านและบริเวณใกล้เคียง และเมื่อเข้าสู่วัยหนุ่มสาวก็รวมกลุ่มกันทำกิจกรรมต่างๆของหมู่บ้านในยามว่างจากกิจกรรมการเกษตร มีการใช้ชื่อกลุ่มว่า “กลุ่มหนุ่มสาวบ้านสันคะยอม” ซึ่งกลุ่มหนุ่มสาวจะมีบทบาทสำคัญในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่างของหมู่บ้าน เช่น งานวัด งานบวชเณร งานอุปสมบทพระ งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานปอยหลวง โดยส่วนใหญ่แต่ละกิจกรรมต้องการความร่วมมือของคนทั้งหมู่บ้านและกลุ่มหนุ่มสาวเป็นแกนนำในแต่ละกิจกรรม เช่น การให้การต้อนรับผู้ร่วมงานจากต่างหมู่บ้าน การจัดเตรียมสถานที่จัดงาน การทำความสะอาดล้างถ้วยชาม โดยไม่ปล่อยให้เป็นการของผู้สูงอายุ ถือว่ากลุ่มหนุ่มสาวบ้านสันคะยอมเป็นกำลังหลักของหมู่บ้านเมื่อมีงานต่างๆ เกิดขึ้น

โดยคนรุ่นใหม่ในวัยแรงงานภาคเกษตรกรรมส่วนใหญ่ในชุมชนหันไปรับจ้างตามโรงงานต่างๆ ในนิคมอุตสาหกรรมจังหวัดลำพูน และใน โรงงานยาสูบ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านนัก เนื่องจากทำให้มีรายได้ที่แน่นอนและเป็นรายได้ประจำ มีการเปลี่ยนระบบการผลิตทางการเกษตรจาก "ระบบพออยู่พอกิน" เป็น "ระบบการผลิตเพื่อขาย" เพื่อความอยู่รอด แต่ระบบการเอามือปลูกข้าว เกี่ยวข้าวของเครือญาติในหมู่บ้านยังคงมีอยู่บ้าง

ปัจจุบันเยาวชนที่อายุช่วง 10-18 ปี ที่เป็นแกนหลักในการจัดกิจกรรมของชุมชน อยู่ภายใต้ชื่อ "กลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม" ซึ่งรูปแบบกิจกรรมและบทบาทในการทำงานของชุมชนก็ได้เปลี่ยนไปเช่นกัน โดยกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมมีกิจกรรมเด่นๆ ของกลุ่มเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการสอน "ฟ้อนเล็บ" ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนให้แก่เด็กรุ่นเล็ก ซึ่งเป็นการฝึกฝนเพื่อนำชุดการแสดงฟ้อนเล็บไปฟ้อนในงานประเพณีต่างๆ เช่นการแห่ไม้ค้ำสลีในวันสงกรานต์ การร่วมฟ้อนในการเดินขบวนพาเหรดกีฬา อบต.ตำบลป่าสัก และฟ้อนในงานต่างๆ นอกหมู่บ้านตามที่มีคนจ้างวานให้ไปช่วยงาน และทางกลุ่มยังมีการจัดกิจกรรมหาเงินเข้ากลุ่มเยาวชนในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันสงกรานต์ วันลอยกระทง วันปีใหม่ เพื่อหารายได้เป็นค่าใช้จ่ายในการตัดชุดนักเรียน และเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดทำกิจกรรมอื่นของกลุ่ม

ในส่วนกิจกรรมของกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ด้านกิจกรรมการถ่ายภาพชื่อว่า "โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนบ้านสันคะยอม" เป็นการถ่ายภาพการเรียนรู้ให้แก่น้องรุ่นเล็กๆ ระดับประถมศึกษาโดยมีพี่ ในระดับมัธยมศึกษาเป็นที่เลี้ยงค่า วัตถุประสงค์ที่สำคัญของค่ายเพื่อใช้เวลา

ว่างในช่วงปิดเทอมให้เป็นประโยชน์และเพื่อให้น้องๆ รุ่นเล็กๆ ได้เรียนรู้ของดีในชุมชนโดย
ร่วมกันค้นหาของดีในชุมชนตนเองทั้งของดีด้านอาชีพที่มีในชุมชนเช่น อาชีพเลี้ยงหมู แปรรูปหมู
ทำหมูหวาน และทำน้ำพริกปลา และของดีที่เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความรู้ความสามารถด้านต่างๆ
ทั้งการจักสาน การทอผ้า การทำขนม ทำบายศรี

กิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมส่วนใหญ่เกิดขึ้นในช่วงปิดภาคการศึกษา หรือ
ในช่วงที่มีวันหยุดยาวเท่านั้น กิจกรรมจึงขาดความต่อเนื่อง อีกทั้งการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เป็นการ
จัดการภายใต้การนำของกลุ่มแกนนำเยาวชนบ้านสันคะยอม ซึ่งขณะนี้กำลังศึกษาอยู่ในระดับ
มัธยมศึกษาตอนปลายเป็นส่วนใหญ่ หากในอนาคตเมื่อกลุ่มแกนนำซึ่งเป็นกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญ
จบการศึกษาระดับมัธยมปลาย แล้วศึกษาต่อในระดับสูงขึ้นไปหรือต้องออกไปประกอบอาชีพ กลุ่ม
เยาวชนบ้านสันคะยอมต้องขาดแกนนำและสมาชิกบางส่วนไปด้วย อีกทั้งการดำเนินกิจกรรมของ
กลุ่มยังมีข้อปรับปรุงอีกหลายด้าน

ฉะนั้นการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมให้เต็มศักยภาพและปรับยุทธวิธีการทำงาน
ของกลุ่มเยาวชนสันคะยอมให้ดียิ่งขึ้นยังคงต้องดำเนินการต่อ จึงเป็นสิ่งที่น่าส่งเสริมและติดตามการ
ดำเนินการของกลุ่มเยาวชนอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเบื้องต้นว่า กลุ่ม
ของเยาวชนบ้านสันคะยอมมีเงื่อนไขที่เกิดการรวมกลุ่มและสถานการณ์สำคัญที่เปิดโอกาสให้
เรียนรู้พัฒนาการความเป็นมาของกลุ่มอย่างไร มีเงื่อนไขหรือปัจจัยอะไรที่เอื้อให้ทางกลุ่มเยาวชน
บ้านสันคะยอมเกิดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มในเรื่องต่างๆ และเพื่อเป็น
แนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านการเกษตรของกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้ร่วมกับองค์กร
ต่างๆ ที่มีบทบาทในการพัฒนาของกลุ่มเยาวชนกลุ่มนี้และให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม
2. เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากงานวิจัย

1. ได้ทราบพัฒนาการของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม
2. ได้ทราบกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม
4. ได้ทราบปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน
บ้านสันคะยอม

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ที่ใช้ในการศึกษาคือ บ้านสันคะยอม หมู่ที่ 1 ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน เลือกรุ่นบ้านนี้เป็นพื้นที่ในการทำการศึกษานี้เนื่องจากเหตุผลดังต่อไปนี้

1.1 บ้านสันคะยอมเป็นชุมชนเกษตรที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนอย่างเห็นได้ชัด มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาชีพของคนรุ่นใหม่จากภาคการเกษตรเป็นแรงงานในภาคอุตสาหกรรมจำนวนมาก หากแต่ยังมีการประกอบอาชีพทางการเกษตรเป็นสำคัญด้วย

1.2 บ้านสันคะยอมเป็นเพียงหมู่บ้านเดียวในตำบลป่าสักที่มีการรวมตัวของเด็กและเยาวชน ในลักษณะของกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านและทำกิจกรรมในชุมชนอยู่

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

2.1 พัฒนาการของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม ที่เกิดจากการจัดกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมในระหว่าง พ.ศ. 2543 ถึง พ.ศ. 2547

2.2 กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม ระหว่าง พ.ศ. 2543 ถึง พ.ศ. 2547

2.3 ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

2.3.1 ปัจจัยภายในของกลุ่มที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่

- 1) ความสามารถและบทบาทของผู้นำกลุ่ม
- 2) บทบาทและศักยภาพของแกนนำกลุ่ม
- 3) เยาวชนมีจิตสำนึกร่วมภายในชุมชน
- 4) โครงสร้างกลุ่มและความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม

2.3.2 ส่วนปัจจัยภายในชุมชนที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่

- 1) แรงผลักดันและแบบอย่างที่ดีของผู้นำชุมชน
- 2) ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 3) การสนับสนุนของ ผู้ปกครอง
- 4) ศักยภาพขององค์กรในชุมชน

5) การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก

2.3.3 ปัจจัยภายนอกชุมชนที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ได้แก่

- 1) การเป็นสมาชิกของเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดลำพูน
- 2) การเรียนรู้ผ่านงานวิจัย โดยการสนับสนุนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน

3. ขอบเขตระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน ปัจจัยและเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชน ตั้งแต่มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมจนถึงปัจจุบัน คือ ระหว่าง พ.ศ.2543 ถึง พ.ศ.2547

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง วิธีการที่ทำให้สมาชิกของกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับประสบการณ์ใหม่ที่มีผลให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้

กลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม หมายถึง เยาวชนในบ้านสันคะยอมที่มีอายุ 10-18 ปี ซึ่งเข้าร่วมทำกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

ปัจจัย หมายถึง องค์ประกอบที่ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

1.6 ระยะเวลาที่ทำงานวิจัย

เริ่มตั้งแต่เดือน ตุลาคม พ.ศ. 2545 และสิ้นสุดเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2547 รวมระยะเวลาในการวิจัยทั้งสิ้น 2 ปี